

УДК 316.4

*Балакірева О.М., канд. соціол. наук, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
Дмитрук Д.А., канд. соціол. наук, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”*

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НАПРИКІНЦІ 2016 РОКУ

На основі даних загальнонаціонального опитування показано рівень зацікавленості політичними процесами та оцінку політичної ситуації в Україні. Подано баланс довіри організаціям, суспільним інститутам, окремим державним діячам та динаміку електоральних орієнтацій населення країни. Крім того, наведено протестні настрої та оцінки змін після Революції Гідності, рівень довіри до НАТО та ЄС, динаміку підтримки вступу до них, оцінку наслідків обрання нового президента США. Визначено самооцінку матеріального становища населення, ставлення до підвищення мінімальної заробітної плати, настрої населення наприкінці року.

Ключові слова: громадська думка, політична ситуація, динаміка довіри, протестні настрої, самооцінка матеріального становища, настрої населення.

Пропонований аналіз базується на результатах постійного моніторингу громадської думки населення України, що проводиться ГО “Центр “Соціальний моніторинг” та ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”¹. Регіональний розподіл: через російську окупацію Криму і триваючий конфлікт на Сході України жителі частини Донецької, Луганської областей та АР Крим не брали участі в опитуванні (рис. 1).

Рис. 1. Регіональний розподіл опитування населення України

¹ Вибіркова сукупність кожного опитування моніторингу становить не менше ніж 2000 респондентів, є репрезентативною за основними соціально-демографічними показниками стосовно дорослого населення України. Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31–2,18%. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента “віч-на-віч”. Останнє опитування проведено з 29 листопада по 5 грудня 2016 р. в 24 областях України та м. Києві. Всього опитано 2052 респонденти.

Оцінка політичної ситуації в Україні у грудні 2016 р.

Проведене дослідження виявило втому населення від перебігу політичних подій. За даними щорічного моніторингу ми фіксуємо зменшення частки тих, хто стежить за політичним життям країни з одночасним посиленням уваги населення до окремих найбільш резонансних і значущих новин та подій (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень зацікавленості політичними процесами в країні, %

	2015/12	2016/12
Постійно стежите за політичним життям в Україні	21,4	17,2
Стежите за головними подіями в політичному житті, другорядні ж залишаються поза Вашою увагою	38,0	35,7
Інтерес до політичного життя виявляється у Вас зрідка	24,3	29,1
Взагалі не цікавитесь політикою	15,6	16,3
Важко відповісти	0,7	1,7

Рівень інтересу до політичних процесів, що відбуваються в Україні, залишається на високому рівні, оскільки більшість респондентів постійно стежить за політичним життям в Україні або лише за основними подіями. Проте рівень інтересу прямо залежить від віку респондентів: молоді люди менше, ніж більш старші, приділяють уваги політичному життю України (табл. 2).

При цьому оцінка політичної ситуації в Україні в цілому по всій країні є стабільно напруженою.

З огляду на це, відбулося своєрідне “усереднення” оцінок: з одного боку, зросла чисельність тих, хто оцінює політичну ситуацію як спокійну або благополучну (з 5,5% до 11,8% за рік); з іншого – зменшилась чисельність тих, хто вважає її критичною, вибухонебезпечною (з 35,1% до 21,5%). Порівняння даних за роками свідчить про те, що найбільш розповсюдженим залишається варіант відповіді, що характеризує політичну ситуацію як напружену (табл. 3; рис. 2–4).

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якою мірою Ви цікавитесь політичними процесами, що відбуваються в Україні?” (грудень 2016 р.), %

	Вік					Україна
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Постійно стежите за політичним життям України	7,6	10,8	15,7	22,2	27,0	17,2
Стежите за політичним життям України	25,2	38,3	41,0	37,8	37,6	35,7
Політичне життя зрідка викликає у Вас інтерес	36,2	30,1	30,8	28,8	21,6	29,1
Взагалі не цікавитесь політикою	29,8	18,7	11,3	9,3	11,7	16,3
Важко відповісти	1,1	2,1	1,2	1,9	2,1	1,7

Помітно вищу зацікавленість перебігом поточних суспільно-політичних подій традиційно демонструють особи старшого віку. Проте молодь віком до 30 років схильна відстежувати лише основні події, які є найбільш інформаційно вагомими, зрідка реагуючи на них. Саме серед молоді ми спостерігаємо найвищий показник тих, хто взагалі не цікавиться політикою.

Таблиця 3

Оцінка політичної ситуації в Україні?, %

	2015/12	2016/12
Благополучна	0,5	1,0
Спокійна	5,0	10,8
Напружена	57,5	61,1
Критична, вибухонебезпечна	35,1	21,5
Важко відповісти	1,8	5,6

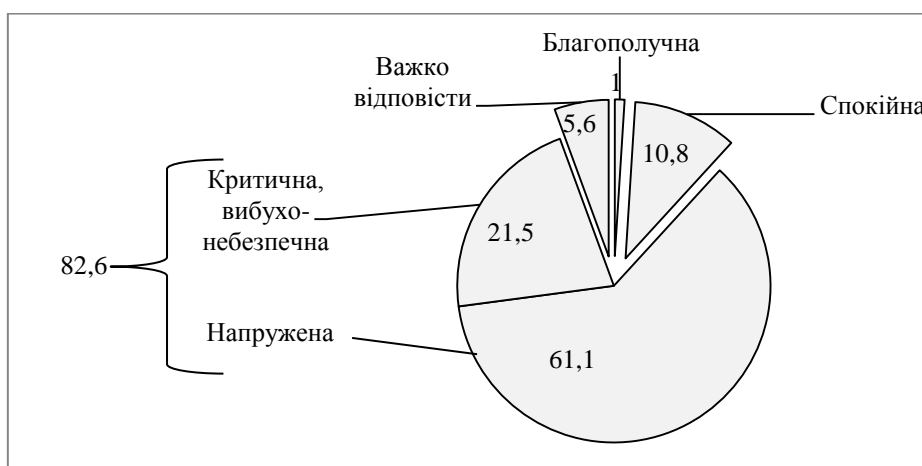

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як би Ви оцінили політичну ситуацію в Україні в цілому?” (грудень 2016 р.), %

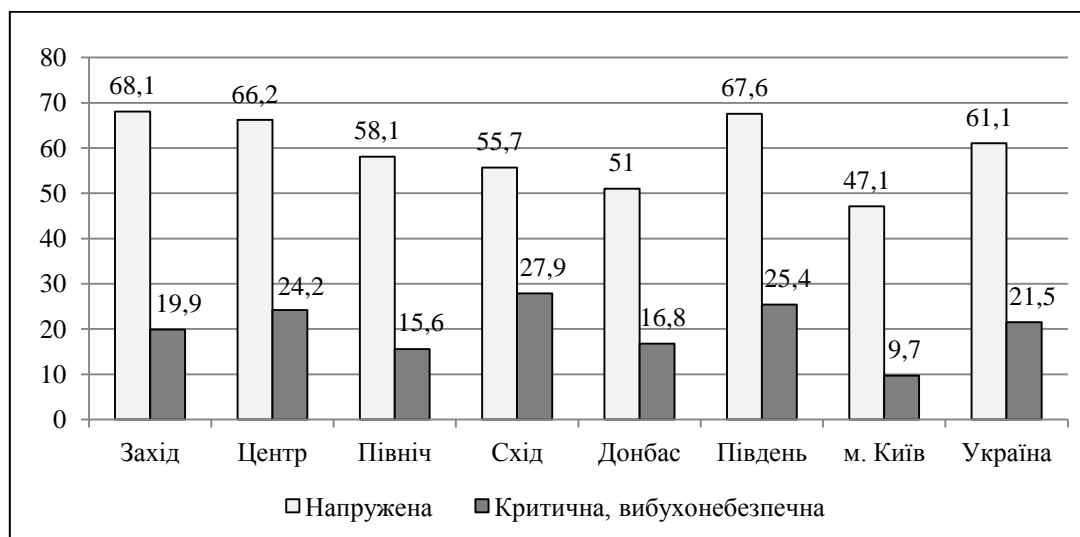

Рис. 3. Оцінка політичної ситуації в Україні в грудні 2015 р. за регіоном опитування (грудень 2016 р.), %

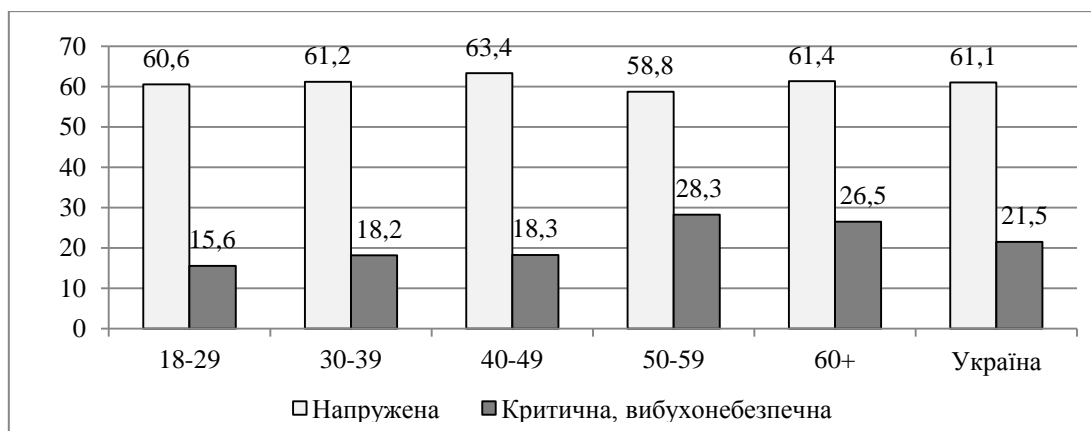

Рис. 4. Оцінка політичної ситуації в Україні в грудні 2015 р. за віком респондентів (грудень 2016 р.), %

Відповіді респондентів м. Києва виокремлюються серед інших регіонів, оскільки, у столиці найбільше відповідей віддано за варіанти “Благополучна” (4,5%) та “Спокійна” (36,1%).

Баланс довіри

Проведене дослідження виявило баланс довіри обласній, районній, міській (селищній, сільській) раді, Верховній Раді України, громадським об'єднанням, волонтерам, політичним партіям, профспілкам, релігійним організаціям, Збройним силам України, правоохоронним органам, Службі безпеки України, Національній поліції України, прокуратурі, Національному антикорупційному бюро України, газетам, радіомовленню, телебаченню, інтернет-виданням, Національному банку України, НАТО, посадовим особам Європейського Союзу, владі Російської Федерації (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Скажіть, будь ласка, якою мірою Ви довіряєте наведеним організаціям, суспільним інститутам, окремим державним діячам?”, %

Баланс довіри		
Районній раді		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	53,6	-14,7
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	38,9	
Міській (селищній, сільській) раді		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	46,9	0,1
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	47,0	
Обласній раді **		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	59,1	-28,0
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	31,1	
Верховній Раді України		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	83,9	-71,3
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	12,6	

Продовження табл.4

<i>Громадським об'єднанням</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	53,1	-16,9
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	36,2	
<i>Волонтерам</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	29,4	34,8
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	64,2	
<i>Політичним партіям</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	81,7	-68,0
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	13,7	
<i>Профспілкам</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	60,1	-36,1
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	24,0	
<i>Релігійним організаціям</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	46,6	-3,4
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	43,2	
<i>Збройним силам України</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	34,2	26,5
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	60,7	
<i>Правоохоронним органам</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	70,0	-44,3
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	25,7	
<i>Службі безпеки України (СБУ)</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	65,9	-37,8
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	28,1	
<i>Національній поліції України</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	57,1	-20,1
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	37,0	
<i>Прокуратурі</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	79,5	-64,7
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	14,8	
<i>Національному антикорупційному бюро України</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	67,1	-44,9
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	22,2	
<i>Газетам</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	58,4	-23,5
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	34,9	
<i>Радіомовленню</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	55,6	-19,9
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	35,7	

Продовження табл. 4

<i>Телебаченню</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	53,0	-10,7
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	42,3	
<i>Інтернет-виданням</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	42,5	-2,5
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	40,0	
<i>Національному банку України</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	84,7	-76,3
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Повністю довіряю”)	8,4	
<i>НАТО</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	53,4	-17,4
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	36,0	
<i>Посадовим особам Європейського Союзу</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	49,7	-12,1
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	37,6	
<i>Владі Російської Федерації</i>		
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	85,0	-78,0
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	7,0	

Рівень довіри є важливим показником і дає чітку можливість отримати органам влади відгуки про свою діяльність. Настільки низький рівень довіри у суспільстві до головних політичних інститутів України свідчить про необхідність термінового проведення реформ у найбільш кризових інститутах: НБУ, ВРУ, прокуратурі (рис. 5).

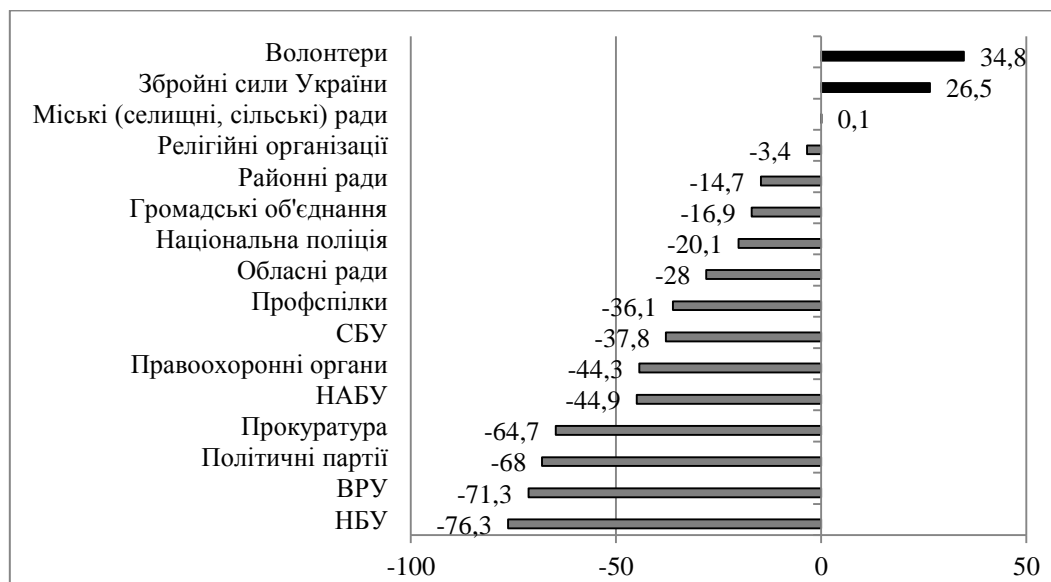

Рис. 5. Баланс довіри організаціям і суспільним інститутам (грудень 2016 р.), %

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Рівень довіри до засобів масової інформації відрізняється за віком: молоде покоління надає перевагу інтернет-виданням, а люди старшого віку – телебаченню та газетам (табл. 5, 6, 7).

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Скажіть, якою мірою Ви довіряєте чи не довіряєте інтернет-виданням?” (грудень 2016 р.), %

	Вік					Україна
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	32,8	37,3	45,9	47,5	48,2	42,5
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	60,3	52,3	44,8	35,6	14,9	40
Важко відповісти	6,9	10,4	9,3	17,9	36,9	17,5

Таблиця 6

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Скажіть, якою мірою Ви довіряєте чи не довіряєте телебаченню?” (грудень 2016 р.), %

	Вік					Україна
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	55,4	58,4	55,4	58,9	41,6	53
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	39,8	36,1	41,1	36,5	53,5	42,3
Важко відповісти	4,8	5,5	3,5	4,6	4,9	4,7

Таблиця 7

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Скажіть, якою мірою Ви довіряєте чи не довіряєте газетам?” (грудень 2016 р.), %

	Вік					Україна
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	62,4	65,1	61,5	60,4	46,9	58,4
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Цілком довіряю”)	29,2	28,9	31,6	34,6	46,5	34,9
Важко відповісти	8,4	6	6,9	5	6,6	6,7

Динаміка електоральних орієнтацій населення України

Електоральна активність населення

Моніторинг суспільних настроїв свідчить про те, що перебіг суспільно-політичного життя наприкінці осені – початку зими призвів до певного зниження показників підтримки дострокових виборів. Це стосується як дострокових виборів до Верховної Ради України, так і ідей переобрання Президента України. У цілому сьогодні зберігається перевага прихильників дострокових виборів над противниками їх проведення. Проте інтенсивність такої підтримки, з огляду на чисельність тих, хто “безумовно” підтримує перевибори, дещо зменшилася.

Сьогодні за переобрання Верховної Ради України виступає 49,3% респондентів, за проведення дострокових виборів Президента України – 45,2% (табл. 8, 9).

Таблиця 8

Рівень підтримки дострокових виборів до Верховної Ради України, %

	07/2016	08/2016	10/2016	12/2016
Так (“Безумовно, так” + “Скоріше, так”)	47,6	51,7	54,1	49,3
Ні (“Скоріше, ні” + “Безумовно, ні”)	38,3	41,3	36,6	41,2
Безумовно, так	–	25,5	27,5	22,1
Скоріше, так	–	26,2	26,6	27,2
Скоріше, ні	–	23,8	19,5	24,4
Безумовно, ні	–	17,5	16,8	16,8
Важко відповісти	14,1	7,0	9,5	9,5

Таблиця 9

Рівень підтримки дострокових виборів Президента України, %

	07/2016	08/2016	10/2016	12/2016
Так (“Безумовно, так” + “Скоріше, так”)	55,0	52,7	52,3	45,2
Ні (“Скоріше, ні” + “Безумовно, ні”)	35,1	39,2	38,6	45,1
Безумовно, так	30,4	25,2	27,1	21,4
Скоріше, так	24,6	27,4	25,2	23,8
Скоріше, ні	20,3	24,2	20,3	25,8
Безумовно, ні	14,8	15,1	18,4	19,2
Важко відповісти	9,9	8,1	9,1	9,8

Більшість респондентів зі Сходу та Донбасу вважають за необхідне проведення виборів як Верховної Ради України, так і Президента України. В інших регіонах потреба у виборах є меншою.

Частка тих, хто виступає за повне перезавантаження влади (підтримують і переобрання ВРУ і Президента України) становить 42,8%, тих, хто проти – 38,8%. Найвищий рівень підтримки ідей дострокових виборів спостерігається на Сході країни (табл. 10, 11).

Таблиця 10

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи вважаєте Ви за необхідне проведення виборів до Верховної Ради України?” (грудень 2016 р.), %

	Регіон опитування							
	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ	Україна
Так (“Безумовно, так” + “Скоріше, так”)	43	50,3	49,1	54,1	69,2	47,1	45,1	49,7
Ні (“Безумовно, ні” + “Скоріше, ні”)	50,1	43,4	44	32,2	10	42,6	50,9	41,1
Важко відповісти	6,9	6,3	6,9	13,7	20,8	10,2	4	9,2

Таблиця 11

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи вважаєте Ви за необхідне проведення виборів Президента України?” (грудень 2016 р.), %

	Регіон опитування							
	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ	Україна
Так (“Безумовно, так” + “Скоріше, так”)	37,3	45,6	42,6	56,9	65,1	42,6	29	45,2
Ні (“Безумовно, ні” + “Скоріше, ні”)	54	47,2	50,8	30,6	14,1	36,7	68,4	45,1
Важко відповісти	8,7	7,2	6,6	12,5	20,8	10,7	2,6	9,7

Рейтинг кандидатів на посаду Президента України

Дані моніторингу сьогодні дозволяють виокремити дві групи політиків: перша – лідери рейтингу з найвищими шансами проходження до другого туру. Ними залишаються Петро Порошенко та Юлія Тимошенко; за них готові проголосувати по 11% респондентів; друга група представлена політиками, які сьогодні утримують рівень суспільної та електоральної підтримки приблизно на однаковому рівні 6–7%; Ю. Бойко, В. Рабінович, О. Ляшко та А. Садовий (табл. 12, 13).

Таблиця 12

**Динаміка рівня підтримки кандидатів на посаду Президента України,
% серед усіх опитаних**

	07/2016	08/2016	10/2016	12/2016
Порошенко Петро	11,3	12,5	11,9	11,0
Тимошенко Юлія	11,2	9,9	11,6	11,0
Бойко Юрій	4,5	5,6	7,3	7,0
Рабінович Вадим	4,7	5,9	5,6	6,1
Садовий Андрій	7,8	6,3	7,1	6,0
Ляшко Олег	7,3	6,2	7,0	6,0
Гриценко Анатолій	–	4,0	5,0	4,6
Тягнибок Олег	2,6	2,6	3,5	3,1
Ярош Дмитро	–	0,7*	–	2,5
Гройсман Володимир	1,9	0,5*	–	2,2
Симоненко Петро	–	–	–	1,0
Кличко Віталій	–	–	–	0,5
Яценюк Арсеній	–	0,4	0,3	0,3
Білецький Андрій	–	–	–	0,2
Савченко Надія	–	1,8*	1,7	0,3*
Тігіпко Сергій	–	1,2	–	–
Саакашвілі Михайло	–	1,2*	–	0,9*
Катеринчук Микола	1,1	0,5	1,3	–
Інший політик	5,1	2,4	3,5	2,8
Не голосував/ла би	14,8	18,9	17,9	20,5
Важко відповісти/відмова від відповіді	27,7	19,4	16,2	14,1

* Прізвища політиків не були включені до списку, респонденти назвали їх самостійно.

Гіпотетично, якби вибори відбувалися найближчої неділі, рівень підтримки ймовірних кандидатів – лідерів рейтингу в перерахунку до тих, хто визначився та прийшов, становив би по 16,8%; Ю. Бойко отримав би приблизно 10,7%; такі політики, як В. Рабінович, А. Садовий та О. Ляшко, які мають майже однакові рейтинги, отримали б по 9%.

Дані дослідження визначили регіональні особливості підтримки кандидатів на посаду Президента України (табл. 14).

За результатами дослідження, ми можемо визначити базові регіони підтримки чинного Президента України: Західний і Центральний, м. Київ, певною мірою Південь. Це ті регіони, де П. Порошенко займає перше місце за показниками поточного рейтингу. В усіх згаданих регіонах друге місце за рівнем підтримки належить Ю. Тимошенко, демонструючи незначне відставання. Лише в одному регіоні (на Півночі) рівень підтримки Ю. Тимошенко випереджає показ-

ник чинного Президента України. Обидва політики (П. Порошенко та Ю. Тимошенко) мають низьку підтримку на Сході та Донбасі. У цих регіонах основна боротьба за першість в електоральних симпатіях точиться між Ю. Бойко та конкуруючим з ним В. Рабіновичем (Схід і Донбас), А. Садовим (Донбас). Зазначимо, що рівень підтримки О. Ляшка в більшості регіонів дозволяє вважати його електорат доволі рівномірно розподіленим територією України, що забезпечує йому сталу підтримку.

Таблиця 13

Порівняння даних з рейтингами інших досліджень, рейтинг кандидатів на посаду Президента України, %

Дата проведення	28/11–5/12 2016 р.	4–13/11 2016 р.		4–9/11 2016 р.	24/11–4/12 2016 р.
Розмір вибірки (N, осіб)	2052	2039		2018	4000
Заявлена похибка (%)	2,2	3,3		2,3	1,5
Кандидати	ЦСМ/ УІСД	КМІС		Центр Разумкова	Рейтинг/ СОЦІС
		Пряме опитування	“Скринька”		
Порошенко Петро	11,0	8,7	9,0	12,1	9,6
Тимошенко Юлія	11,0	10,1	12,0	8,0	9,4
Бойко Юрій	7,0	4,4	4,6	6,5	6,3
Рабінович Вадим	6,1	5,5	5,3	–	6,0
Ляшко Олег	6,0	4,4	4,8	4,5	5,9
Садовий Андрій	6,0	3,4	3,4	4,0	4,3
Гриценко Анатолій	4,6	5,0	4,9	3,2	5,2
Тягнибок Олег	3,1	2,1	2,0	2,2	2,0
Ярош Дмитро	2,5	1,4	1,3	1,9	1,6
Гройсман Володимир	2,2	–	–	2,2	–
Симоненко Петро	1,0	–	–	1,0	–
Кличко Віталій	0,5	–	–	0,8	–
Яценюк Арсеній	0,3	–	–	0,8	0,7
Білецький Андрій	0,2	0,2	0,3	–	–
Медведчук Віктор	–	–	–	–	0,6
Савченко Надія	–	–	–	–	2,0
Інший політик	4,0	1,9	2,4	15,0	12,1
Викреслили б усі партії, зіпсували б бюлетень,	–	6,2	6,3	–	–
Важко відповісти/ відмова від відповіді	14,1	27,4	25,2	19,6	12,7
Не голосував/ла би	20,5	19,2	18,5	17,8	21,6

“–” – позиція/прізвища відсутні серед наданих варіантів відповіді.

Джерело: Соціально-політичні настрої жителів України та рейтинг підтримки партій і політичних лідерів: листопад 2016 року. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=2>; Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Результати соціологічного дослідження. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/upload/2_Press1116.pdf; Суспільно-політична ситуація в Україні. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskaya_situaciya_v_ukraine.html

Таблиця 14

**Регіональні особливості рівня підтримки кандидатів на посаду Президента України,
% серед усіх опитаних**

	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
Порошенко Петро	13	13	14	3	3	12	22
Тимошенко Юлія	11	10	19	8	5	9	16
Бойко Юрій	1	4	6	14	15	9	2
Рабинович Вадим	1	3	5	12	8	10	5
Садовий Андрій	8	9	7	0	10	3	5
Ляшко Олег	6	8	10	4	8	2	2
Гриценко Анатолій	7	6	4	3	2	4	4
Тягнибок Олег	4	6	2	1	0	2	4
Ярош Дмитро	1	5	0	2	8	0	3
Гройсман Володимир	1	8	0	1	0	1	4
Інший політик	6	4	4	3	1	4	1
Важко відповісти/ відмова від відповіді	15	11	10	18	22	10	14
Не голосував/ла би	23	8	18	26	16	31	19

Рейтинг підтримки політичних партій

Якби вибори відбувалися сьогодні, то значна частка українців ще не знала б, за кого голосувати або взагалі не прийшла б на вибори. Загалом, чисельність тих, хто сьогодні визначився з вибором партій і не хоче голосувати, становить 26–30% (табл. 15).

Таблиця 15

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якби найближчої неділі проходили вибори до Верховної Ради України, чи брали б Ви участь у голосуванні?”, %

	2016/07	2016/08	2016/12
Ні (“Точно, ні” + “Скоріше, ні”)	25,5	27,6	26
Так (“Скоріше, так” + “Точно, так”)	68,9	66,1	67,3
Точно, ні (однозначно, цілком впевнений/а)	15,1	15,6	16
Скоріше, ні (мабуть, ні)	10,4	12,1	10
Скоріше, так (мабуть, так)	40,4	40,5	43
Точно, так (однозначно, цілком впевнений/а)	28,5	25,5	24,3
Важко відповісти/відмова від відповіді	5,6	6,3	6,7

За даними дослідження, якби вибори відбувались у грудні 2016 р., то до Верховної Ради України точно потрапили б шість партій: “Батьківщина”, “Солідарність”, “Опозиційний блок”, “Самопоміч”, “Радикальна партія Олега Ляшка” та “За життя”. Високі шанси на проходження також мали б “Громадянська позиція” та ВО “Свобода” (табл. 16).

Розподіл голосів тих, хто визначився та заявив про свою готовність прийти на вибори, сформував би таку політичну конфігурацію з 8 політичних партій, які найімовірніше подолали 5-процентний бар’єр з наведеними показниками (табл. 17).

Рейтинг політичних партій в Україні подано на рисунку 6 і у таблиці 18.

Таблиця 16

Динаміка підтримки політичних партій, % серед усіх опитаних

	09/2015	07/2016	08/2016	12/2016
ВО "Батьківщина"	10,6	11,8	10,6	10,5
БПП "Солідарність"	18,0	9,0	7,0	10,0
"Опозиційний блок"	8,8	9,9	7,1	7,6
Об'єднання "Самопоміч"	10,2	9,7	7,4	6,8
"Радикальна партія Олега Ляшка"	5,8	9,0	6,6	6,3
"За життя"	–	2,3	4,5	5,4
"Громадянська позиція"	1,9	–	3,8	4,5
ВО "Свобода"	3,9	4,7	3,7	4,1
"Рух нових сил"	–	3,4	2,5	2,5
Національний рух "Державницька ініціатива Яроша"	–	–	1,2	1,8
Партія Прем'єр-міністра Володимира Гройсмана	–	–	0,8	1,6
"Ліва опозиція"	–	1,5	0,8	1,3
"УКРОП"	–	–	0,4	0,7
"Народний фронт"	1,4	–	1,0	0,6
"Наш край"	–	–	1,9	0,5
"Партія простих людей" Сергія Капліна	–	–	0,7	0,5
"УДАР"	–	–	0,3	0,5
"Відродження"	1,4	–	0,7	0,4
"Демократичний альянс"	0,2	–	0,8	0,4
"Правий сектор"	4,5	1,8	0,7	0,4
"Народний контроль"	0,5	–	0,4	0,2
Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	1,2	–	–	0,2
"Українська партія честі, боротьби з корупцією"	–	–	0,5	0,2
"Комуністична партія України"	1,8	–	–	–
Об'єднання "Заступ"	0,5	–	–	–
"Організація українських націоналістів"	0,2	–	–	–
Партія батальйону "Азов"	0,3	–	–	–
Інша партія	2,6	2,8	0,2	1,7
Важко відповісти/відмова від відповіді	26,2	26,4	16,2	10,8
Не братиму участь у голосуванні	–	7,7	20,2	20,5

"–" – позиція/назви партій відсутні серед наданих варіантів відповіді.

Таблиця 17

Динаміка підтримки політичних партій, серед усіх опитаних

	% серед тих, хто визначився та голосуватиме	Орієнтовний розподіл 225 мандатів за виборчими списками від політичних партій
ВО "Батьківщина"	15,3	43
БПП "Солідарність"	14,6	41
"Опозиційний блок"	11,1	31
Об'єднання "Самопоміч"	9,9	28
"Радикальна партія Олега Ляшка"	9,2	26
"За життя"	7,9	22
"Громадянська позиція"	6,6	18
ВО "Свобода"	6,0	17

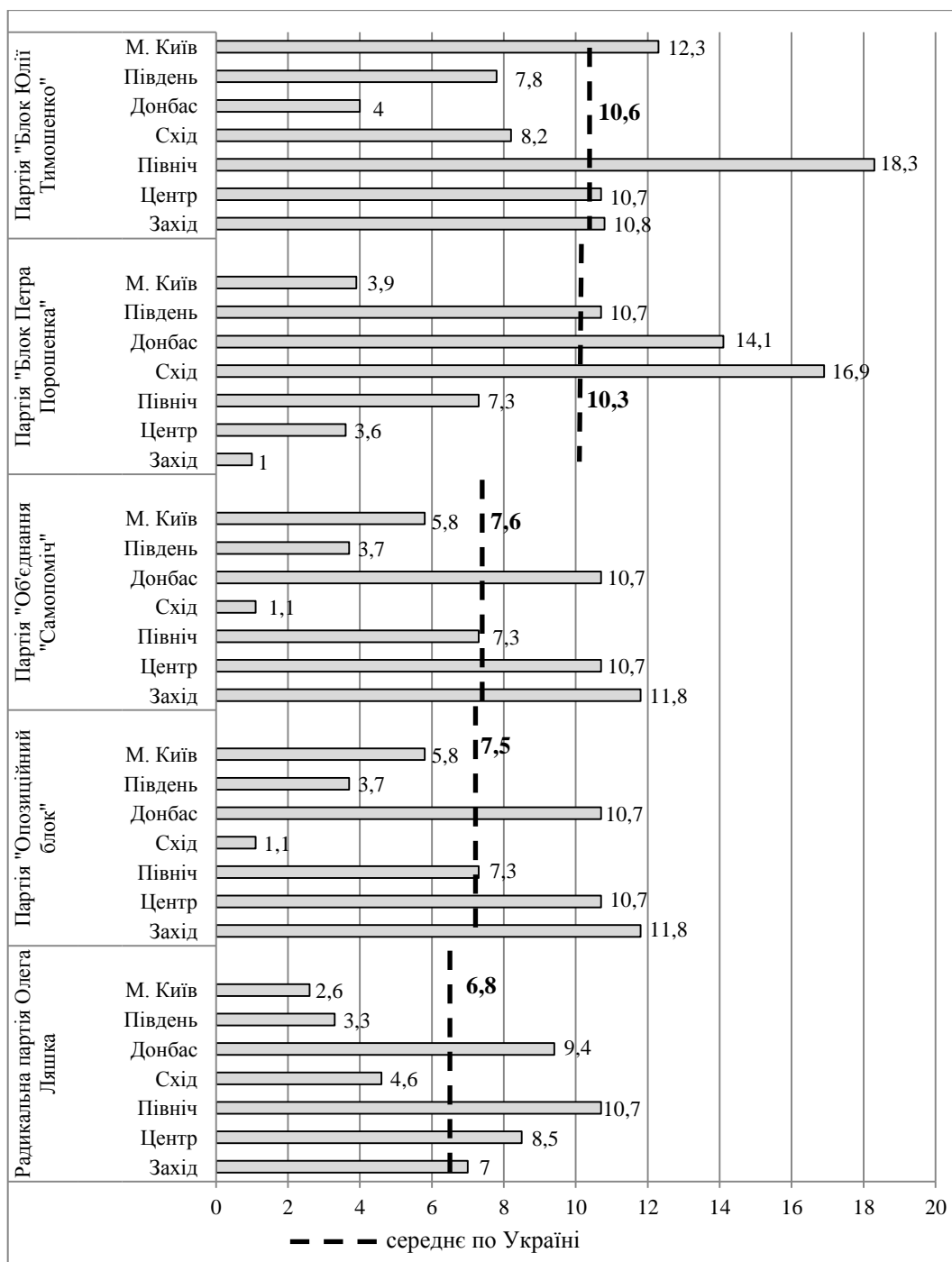

Рис. 6. Рейтинґ політичних партій в Україні за регіоном опитування (грудень 2016 р.), %

Таблиця 18

Порівняння даних щодо рейтингу партій з іншими дослідженнями, %

Дата проведення	28/11–5/12 2016 р.	4–13/11 2016 р.	4–9/11 2016 р.	24/11–4/12 2016 р.
Розмір вибірки (N, осіб)	2052	2039	2018	4000
Заявлена похибка (%)	2,2	3,3	2,3	1,5
Партії	ЦСМ/УІСД	КМІС	Центр Разумкова	Рейтинг/ СОЦІС
ВО “Батьківщина”	10,5	8,4	9,1	10
БПП “Солідарність”	10,0	5,8	9,5	9,3
“Опозиційний блок”	7,6	4,4	7,4	7,3
Об’єднання “Самопоміч”	6,8	2,6	6,5	6,4
“Радикальна партія Олега Ляшка”	6,3	3,9	4,8	5,8
“За життя”	5,4	3,5	3,5	5,7
“Громадянська позиція”	4,5	2,7	3,4	4,8
ВО “Свобода”	4,1	2,4	2,6	3,2
“Рух нових сил”	2,5	1,3	1,6	2,8
Національний рух “Державницька ініціатива Яроша”	1,8	–	1,7	1,2
Партія Прем’єр-міністра Володимира Гройсмана	1,6	1,0	–	–
“Ліва опозиція”	1,3	–	1,3	–
“УКРОП”	0,7	–	1,4	0,9
“Народний фронт”	0,6	–	1,3	0,7
“Наш край”	0,5	–	0,8	0,6
“Партія простих людей” Сергія Капліна	0,5	–	0,7	–
“УДАР”	0,5	1,0	–	–
“Відродження”	0,4	–	0,8	1,0
“Демократичний альянс”	0,4	0,8	0,6	0,4
“Правий сектор”	0,4	–	0,3	0,8
“Народний контроль”	0,2	–	1,5	0,9
Партія Сергія Тігіпка “Сильна Україна”	0,2	–	–	0,4
“Українська партія честі, боротьби з корупцією”	0,2	–	–	–
“Народна партія”	–	–	0,1	–
“Національний корпус”	–	–	0,4	–
“Аграрна партія”	–	–	–	1,0
“Український вибір”	–	–	–	0,3
Інша партія	1,7	5,20	5,4	2,6
Важко відповісти/відмова від відповіді	10,8	27,70	17	12,5
Не братиму участь у голосуванні	20,5	22,40	18,6	22,4
Викреслили б усі партії, зіпсували б бюлетень	–	6	–	–

“–” – позиція/назви партій відсутні серед наданих варіантів відповіді.

Динаміка рівня довіри до політиків, громадських діячів і державних посадовців

Рівень довіри до Президента України П. Порошенка з початку осені припинив падіння та коливається у межах мінімальних показників. Наведена динаміка падіння рівня довіри свідчить, що, незважаючи на високий кредит довіри на початку президентської каденції, діючий Президент України втратив переважну її частку у 2015 р. Після цього темпи падіння довіри зупинилися. Сьогодні баланс довіри до П. Порошенка становить -44% (рис. 7).

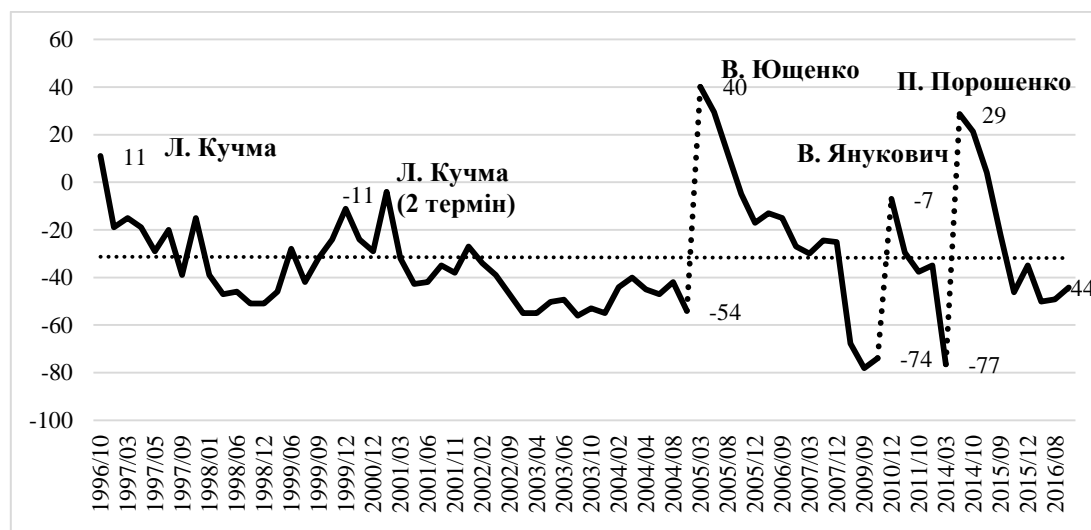

Рис. 7. Динаміка балансу довіри до Президента України (1996–2016 рр.), %

На початок грудня Президенту України довіряла чверть українців (25%). Частка тих, хто довіряє йому повною мірою, становила 4,6%.

Традиційний моніторинг рівня довіри до провідних політиків і громадських діячів свідчить про збереження негативного тренду, коли показники довіри до всіх без винятку політиків перебувають у негативній площині (табл. 19).

Таблиця 19

Рівень довіри окремим політикам, за результатами відповіді на запитання: “Скажіть, якою мірою Ви довіряєте чи не довіряєте таким політикам, громадським діячам? Якщо Ви не знаєте політика або громадського діяча, зазначте про це”

	2015/07	2015/09	2015/12	2016/07	2016/08	2016/10	2016/12
Бойко Ю.							
Баланс довіри	-50	-52	-52	-55	-54		-49
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	65	68	68	71	70		68
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)	15	16	16	16	16		19
Не знаю такого/такої	14	13	11	9	10		7
Важко відповісти	7	4	6	5	5		6

Продовження табл. 19

	2015/07	2015/09	2015/12	2016/07	2016/08	2016/10	2016/12
Гриценко А.							
Баланс довіри	-7				-32		-29
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	44				56		56
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)	37				24		27
Не знаю такого/такої	8				10		9
Важко відповісти	12				10		8
Гройсман В.							
Баланс довіри	-26	-40		-48	-50	-46	-45
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	54	62		69	71	70	70
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)	28	22		21	21	24	25
Не знаю такого/такої	7	8		3	1	1	1
Важко відповісти	11	8		7	6	6	4
Ляшко О.							
Баланс довіри	-27	-46	-37	-36	-42		-46
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	60	71	66	65	68		71
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)	33	25	29	29	27		25
Не знаю такого/такої	1	0	1	0	0		0
Важко відповісти	7	4	5	5	5		5
Парубій А.							
Баланс довіри						-46	-49
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)						67	71
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)						21	21
Не знаю такого/такої						6	3
Важко відповісти						6	5
Порошенко П.							
Баланс довіри	-4	-22	-35	-46	-49	-48	-44
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	49	59	65	70	72	72	69
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)	45	37	30	24	23	24	25
Не знаю такого/такої	0	0	0	0	0	0	0
Важко відповісти	7	4	6	6	5	4	6
Рабінович В.							
Баланс довіри				-48	-46		-44
Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)				63	63		63
Довіряю (“Скоріше, довіряю” + “Цілком довіряю”)				15	18		19
Не знаю такого/такої				14	11		10
Важко відповісти				8	7		8

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Продовження табл. 19

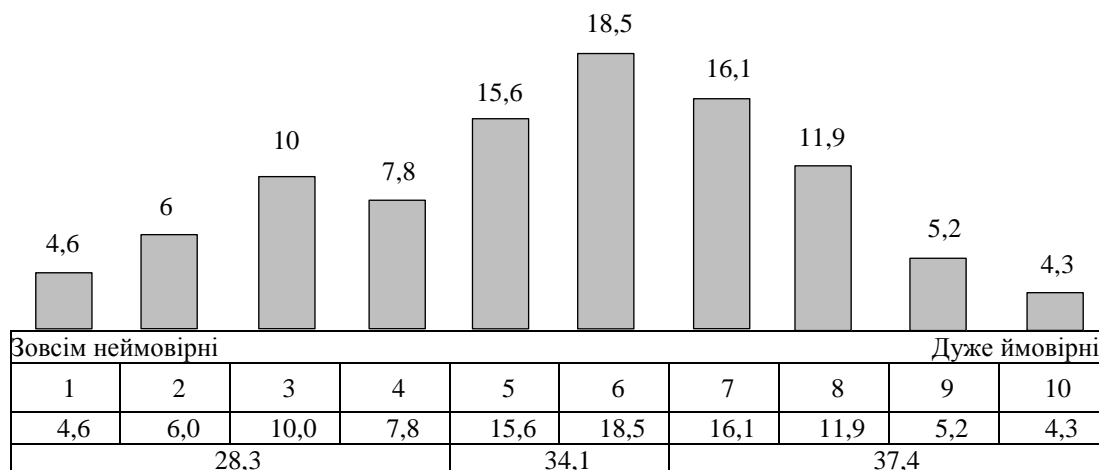
	2015/07	2015/09	2015/12	2016/07	2016/08	2016/10	2016/12
Саакашвілі М.							
Баланс довіри		-9	-19	-46	-42	-57	-51
Не довіряю ("Зовсім не довіряю" + "Скоріше, не довіряю")		49	54	68	66	73	71
Довіряю ("Скоріше, довіряю" + "Цілком довіряю")		40	34	22	24	17	21
Не знаю такого/такої		3	2	2	2	2	2
Важко відповісти		7	10	8	9	8	6
Савченко Н.							
Баланс довіри					-26		-48
Не довіряю ("Зовсім не довіряю" + "Скоріше, не довіряю")					58		70
Довіряю ("Скоріше, довіряю" + "Цілком довіряю")					31		22
Не знаю такого/такої					0		1
Важко відповісти					11		7
Садовий А.							
Баланс довіри	10	-5	-5	-21	-19		-24
Не довіряю ("Зовсім не довіряю" + "Скоріше, не довіряю")	36	44	44	53	53		56
Довіряю ("Скоріше, довіряю" + "Цілком довіряю")	46	39	39	32	34		32
Не знаю такого/такої	7	9	8	7	6		5
Важко відповісти	11	8	10	9	8		7
Тимошенко Ю.							
Баланс довіри	-35	-40	-38	-40	-47	-48	-41
Не довіряю ("Зовсім не довіряю" + "Скоріше, не довіряю")	64	67	66	67	71	70	68
Довіряю ("Скоріше, довіряю" + "Цілком довіряю")	29	27	29	27	24	22	27
Не знаю такого/такої	0	0	0	0	0	0	0
Важко відповісти	6	5	5	5	5	8	5
Тягнибок О.							
Баланс довіри	-38	-58	-59	-53	-60		-56
Не довіряю ("Зовсім не довіряю" + "Скоріше, не довіряю")	64	76	75	73	76		74
Довіряю ("Скоріше, довіряю" + "Цілком довіряю")	26	18	16	20	16		18
Не знаю такого/такої	1	1	2	1	1		1
Важко відповісти	10	5	7	7	6		7

Протестні настрої та оцінки результатів Революції Гідності

Оцінюючи поточну ситуацію щодо ймовірності виникнення масових протестів, населення схильне вважати масові протести доволі ймовірним явищем (за 10-бальною шкалою середнє значення становить 5,65 бала). Згідно з аналізом відповідей, приблизно рівні частки населення передчувають виникнення масових акцій протесту: вважають їх ймовірними 28,3% респондентів, такими, що однаковою мірою, як можуть виникнути, так і не відбутися – 34,1%, бачать їх високу ймовірність 37,4% (рис. 8).

Частка респондентів, які живуть в очікуванні великих і масових акцій-протестів, становить не більше 10% (обрали відповіді, що оцінюють напруженість на 9 та 10 балів). Проте загальний

розподіл відповідей свідчить про зміщення очікувань у бік більшої імовірності суспільно-політичного розвитку в країні, що супроводжуватиметься протестами.

Рис. 8. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Наскільки ймовірно в Україні масові акції протесту найближчим часом (місяці)?”. Оцініть імовірність за 10-бальною шкалою, де “1” означає, що такі акції “зовсім неімовірні”, а “10” – “дуже ймовірні”.

Сьогодні найбільшими подразниками, які можуть сприяти виникненню масових протестів, стали, насамперед, питання матеріального добробуту, конкретизовано у побоюваннях стрімкого погіршення рівня життя (68,7%), проблемах із сплатою комунальних послуг за новими тарифами (42,9%), невиплаті зарплат, пенсій (25,9%) та знеціненні гривні (20,2%). Ці побоювання поширюються через негативні оцінки влади щодо питань протидії корупції (26,6%), низького рівня професіоналізму та бездіяльності (20,2%) та загострення війни (18,2%) (рис. 9, 10, 11). Зауважимо, що всі ці негативні процеси перманентно присутні у житті українського суспільства вже протягом тривалого часу, проте ще не ставали головною причиною протестів. Згідно з наведеними даними, безпосереднє використання цих проблем у політичних закликах слугуватиме імпульсом тільки для незначної частини населення.

За даними опитування, 85,4% опитаних вважають, що Революція Гідності не досягла поставлених цілей. Лише 8,5% дотримується протилежної думки. Вагаються з наданням позитивної чи негативної оцінки з досягнення результатів – 6,4%. Відсутність досягнень пов’язано, насамперед, з відсутністю відновлення економіки, боротьби з корупцією, реформ, заміни правлячого класу (олігархи залишаються при владі) (рис. 12).

Регіональний розподіл відповідей демонструє, що найтривожніше, з огляду на стрімке погіршення рівня життя (основна причина протестів), почуваються мешканці Центрального, Західного та Східного регіонів. Крім того, варто звернути увагу на нижчу за середню оцінку імовірності протестів на Донбасі – регіоні, який нині найбільше потерпає від соціально-економічних негараздів. Більшу стриманість оцінок у відповідях мешканців цього регіону можна інтерпретувати як більш стримане та обережне ставлення до питань, що можуть навіть опосередковано дестабілізувати ситуацію як в регіоні, так і в країні.

Зазначимо, що питання падіння рівня життя є чинником негативної консолідації населення країни не тільки на регіональному, але й на міжпоколінному рівні: сьогодні всі, без винятку, основні вікові когорти вважають саме цю проблему найактуальнішою та принциповою.

Рис. 9. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “З яких причин, на Вашу думку, може виникнути загальнонаціональна акція протесту, новий Майдан? Оберіть три причини”, %

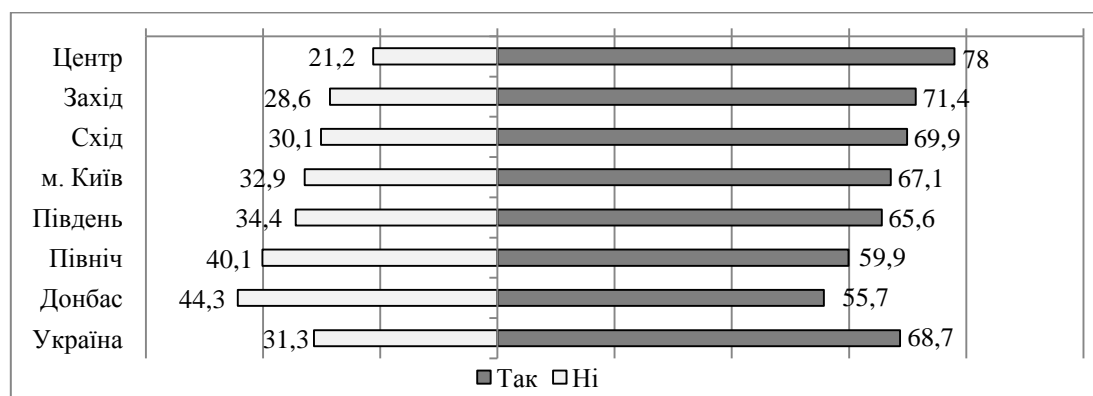

Рис. 10. Розподіл відповідей респондентів за регіоном на запитання: “Можлива причина нового Майдану – стрімке погіршення рівня життя?” (грудень 2016 р.), %

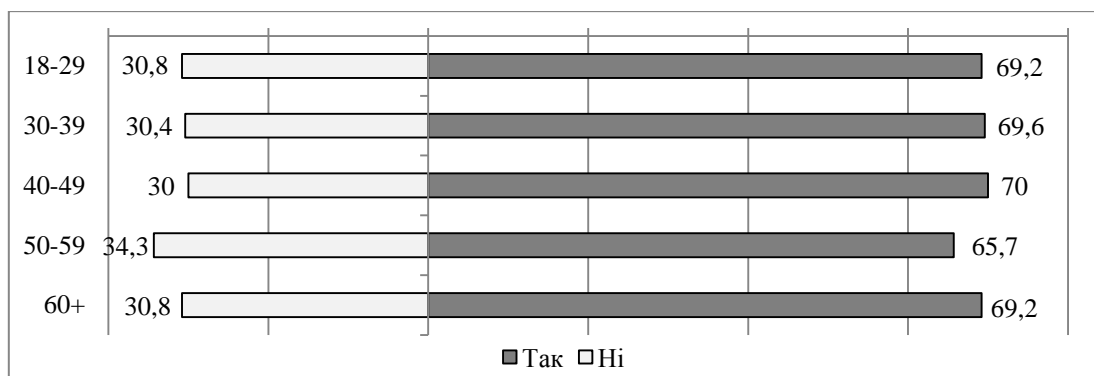

Рис. 11. Розподіл відповідей респондентів за віком на запитання: “Можлива причина нового Майдану – стрімке погіршення рівня життя?” (грудень 2016 р.), %

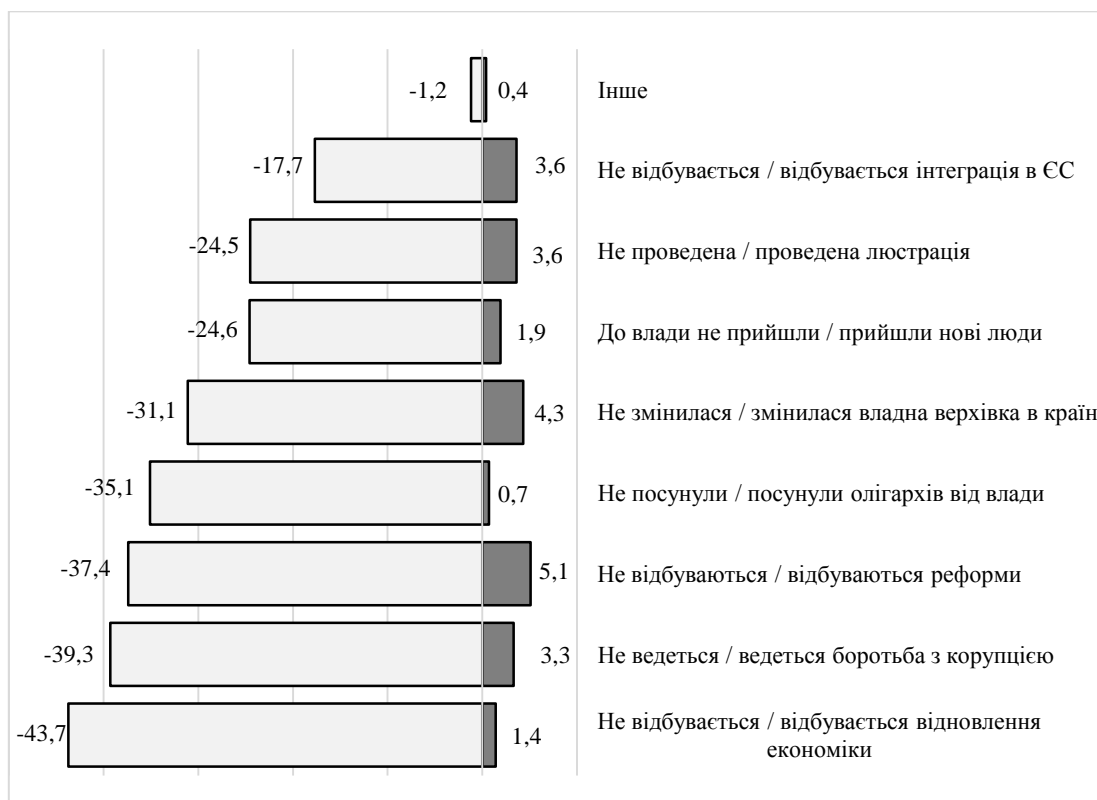

Рис. 12. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чому Ви вважаєте, що Революція Гідності досягла/не досягла поставлених цілей?”, %

Рівень довіри до НАТО та ЄС, динаміка підтримки вступу
 Рівень довіри до НАТО та ЄС подано на рисунках 13, 14.

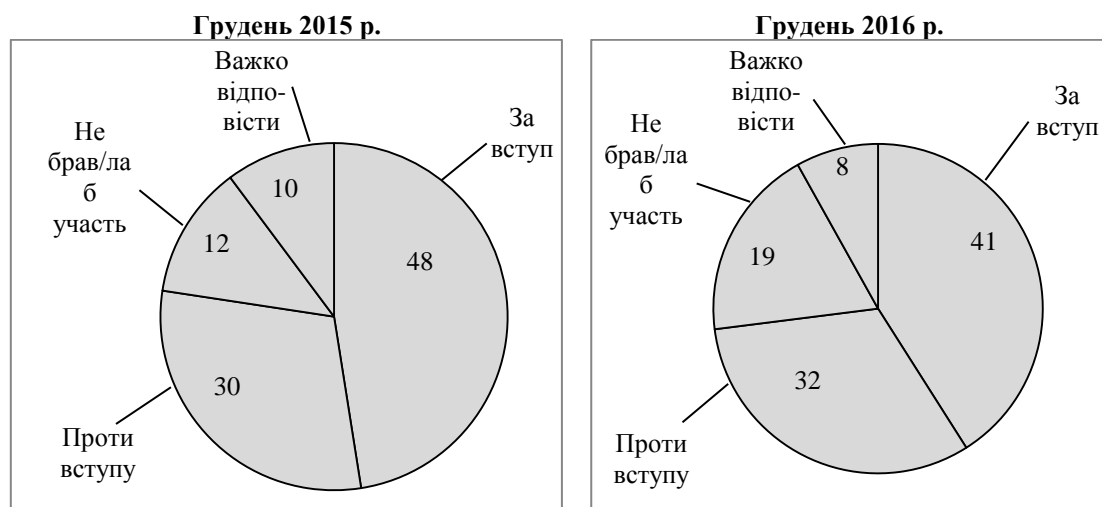

Рис. 13. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якби найближчої неділі проводився референдум з питання вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?”, %

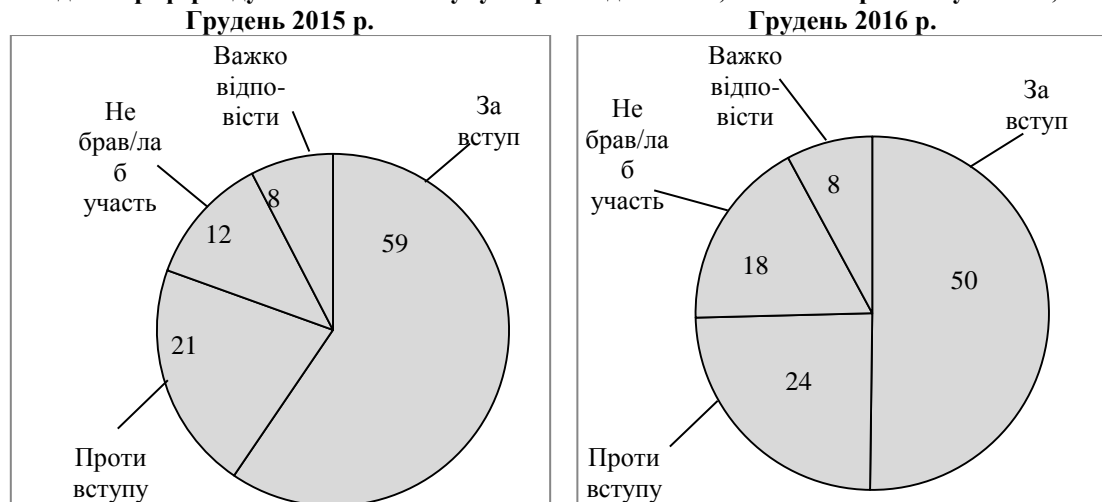

Рис. 14. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Якби найближчої неділі проводився референдум з питання вступу України до Європейського Союзу, як би Ви проголосували?”, %

Моніторинг громадської думки свідчить, що у суспільстві зберігається орієнтація на вступ до Європейського Союзу, хоча й відбулося помітне зменшення частки тих, хто готовий був би сьогодні проголосувати за нього.

За рік посилилося обережне ставлення і до питання вступу в Північноатлантичний альянс (Альянс). Проте і тут зберігається тенденція, коли частка респондентів (41%), які підтримують приєднання до НАТО, переважає.

Якісні характеристики населення, яке не бажає брати участь у голосуванні, так само, як і тих, хто вагається зі своїм ставленням до блоку, подібні до оцінок щодо ЄС. Сьогодні питання ставлення до ЄС/НАТО можна використовувати як індикатор сили підтримки європейського вибору.

Стримане ставлення до НАТО пояснюється, насамперед, здебільшого розумінням неможливості приєднання до Альянсу, тоді як у питанні довіри до блоку ми фіксуємо доволі високі показники (рис. 15).

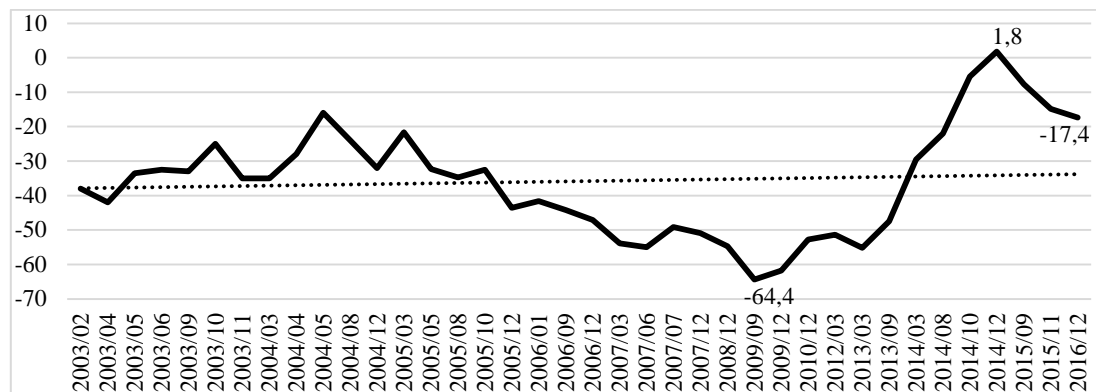

Рис. 15. Баланс довіри до блоку НАТО (2003–2016 рр.), %

Рік тому ми запитали, як населення ставиться до перспективи отримання безвізового в'їзду до країн ЄС. Тоді 83% опитаних схвально оцінили ідею відмінити візи (48% повною мірою схвалювали, 35% – частково). Тоді ж майже половина українців (47%) вважала, що надання безвізового режиму відбулося протягом наступних трьох років. На 2016 р. покладали надію 24%, ще 23% вважали, що це відбудеться через 2–3 роки (2017/2018 рр.) (рис. 16).

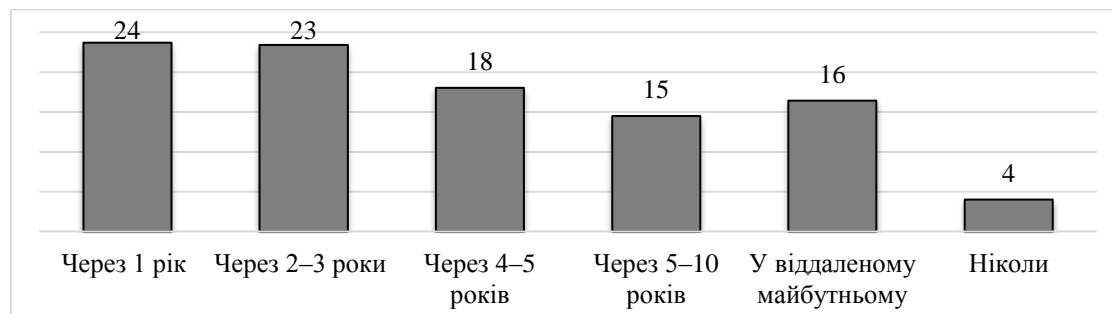
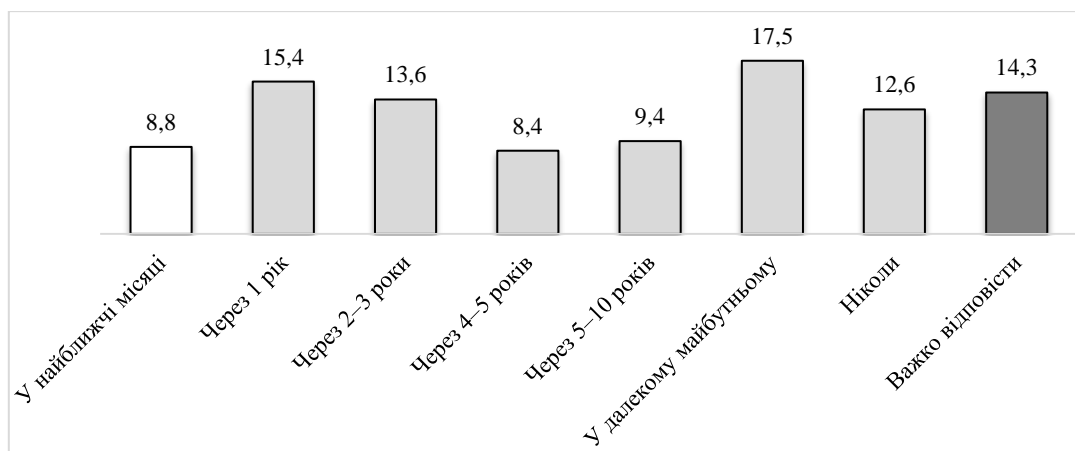

Рис. 16. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Коли, на Вашу думку, може бути прийнято рішення щодо надання громадянам України права безвізового в'їзду до країн Європейського Союзу (відміна віз)?” (грудень 2015 р.), %

У грудні 2016 р. думка українців про час надання безвізового режиму має вже такий вигляд: значно зросла кількість песимістів – тих, хто вважає, що безвізовий режим не буде отриманий ніколи (рис. 17).

Сьогодні лише 8,8% респондентів повною мірою вірять заявам влади та впевнені, що надання права безвізового доступу громадянам України до країн ЄС відбудеться у найближчі місяці. Отже, постійне перенесення дати та умов надання безвізового режиму значно підвищило рівень песимізму в суспільстві щодо строків його отримання, але й визначально збільшило чисельність тих, хто зневірився.

Рис. 17. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Коли, на Вашу думку, буде прийнято рішення щодо надання громадянам України права безвізового в’їзду до країн Європейського Союзу (відміна віз)?” (грудень 2016 р.), %

Думка про час прийняття рішення щодо надання громадянам України права безвізового режиму з ЄС також відрізняється за регіоном і віком. Оптимістичними настрої щодо часу скасування віз є на Заході, в Центрі, на Півночі країни й у м. Києві (1, 2–3 роки); на Сході, Донбасі та Півдні – песимістичними. Крім того, мешканці Донбасу мають високий рівень невизначеності (майже 40%). Молодь України розраховує на це рішення у найближчий час.

Таблиця 20

Розподіл відповідей респондентів за регіоном та віком на запитання: “Коли, на Вашу думку, буде прийнято рішення щодо надання громадянам права безвізового в’їзду до країн Європейського Союзу?” (грудень 2016 р.), %

	У найближчі місяці	Через 1 рік	Через 2-3 роки	Через 4-5 років	Через 5-10 років	У далекому майбутньому	Ніколи	Важко відповісти
Україна	8,8	15,4	13,6	8,4	9,4	17,5	12,6	14,3
За регіонами опитування								
Захід	11,0	23,8	18,2	10,1	8,7	13,3	4,6	10,4
Центр	12,4	22,8	14,0	5,2	9,1	17,6	13,2	5,8
Північ	13,5	16,3	11,4	8,3	8,0	18,2	12,1	12,5
Схід	4,9	5,2	8,7	6,3	8,2	26,0	19,7	21,0
Донбас	1,3	6,7	11,4	6,0	11,4	13,4	10,7	28,9
Південь	4,9	8,6	14,3	14,8	13,5	14,3	18,4	11,1
м. Київ	9,7	17,4	18,7	11,0	10,3	12,9	8,4	11,6
За віком (років)								
18-29	14,0	21,6	15,2	9,4	8,0	13,6	6,2	12,0
30-39	7,9	20,1	11,6	9,8	9,0	16,1	11,6	14,0
40-49	9,6	16	17,4	8,1	9,9	16,9	11,6	10,5
50-59	7,4	12,1	15,7	8,8	8,0	22,0	16,3	9,6
60+	5,7	8,9	9,6	6,8	11,1	18,9	16,8	22,3

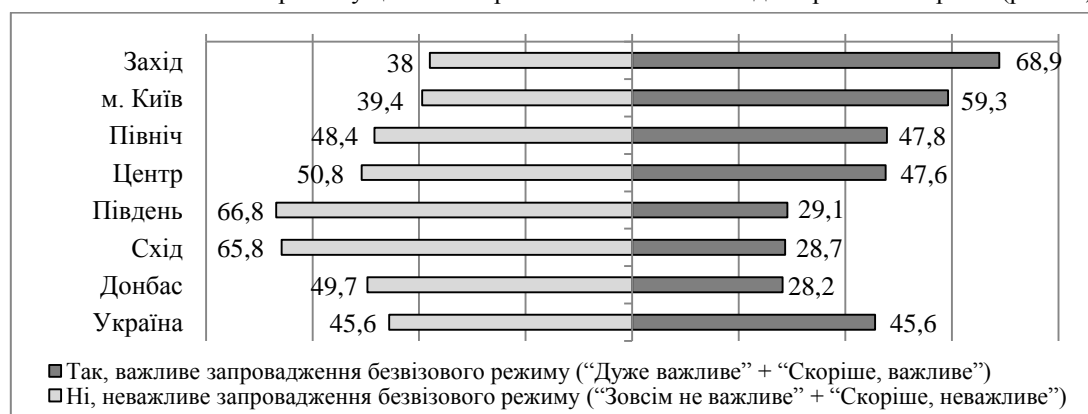
Рік життя в очікуванні безвізового режиму свідчить, що це питання є важливим для 45,6% опитаних, неважливим – для 49,6% (табл. 21).

Таблиця 21

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Наскільки для Вас особисто важливе запровадження безвізового режиму з ЄС?”, %

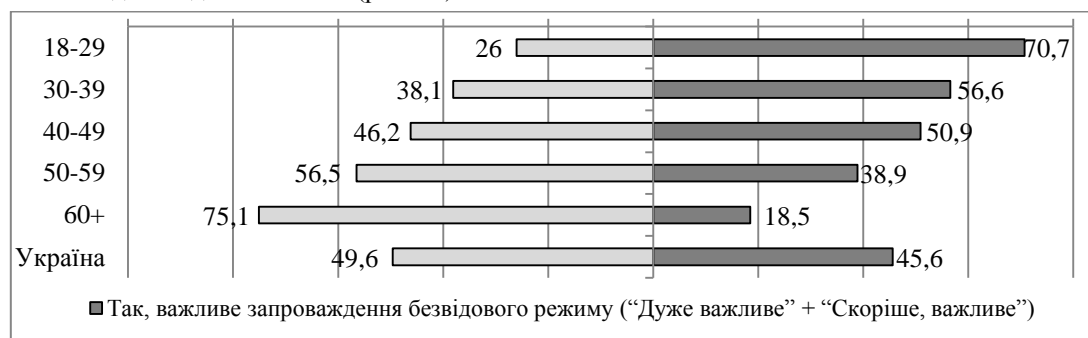
Важливе (“Дуже важливе” + “Скоріше, важливе”)	45,6
Неважливе (“Зовсім неважливе” + “Скоріше, неважливе”)	49,6
Дуже важливе	15,3
Скоріше, важливе	30,3
Скоріше, неважливе	20,2
Зовсім неважливе	29,4
Важко відповісти	4,7

Питання безвізового режиму цікавить переважно населення Західних регіонів України (рис. 18).

Рис. 18. Розподіл відповідей респондентів за регіоном на запитання: “Наскільки для Вас особисто важливе запровадження безвізового режиму з ЄС?” (грудень 2016 р.), %

Безвізовий режим, зокрема, цікавить переважно молоде покоління 1–29 і 30–39 років і менш важливе для людей віком 60+ (рис. 19).

Рис. 19. Розподіл відповідей респондентів за віком на запитання: “Наскільки для Вас особисто важливе запровадження безвізового режиму з ЄС?” (грудень 2016 р.), %

Рівень довіри посадовим особам ЄС показано на рисунку 20.

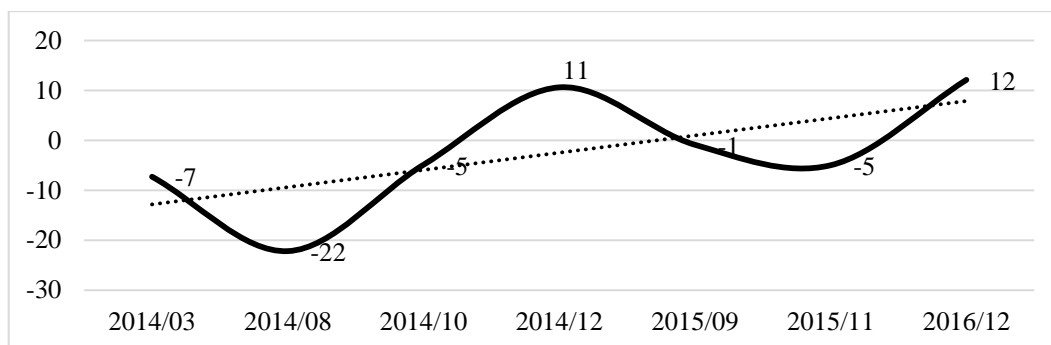

Рис. 20. Динаміка рівня довіри посадовим особам ЄС, %

Обрання нового президента США

Населення України стримано песимістично оцінює наслідки обрання президентом США Д. Трампа. Переважна більшість (41%) вважає, що стосунки України та США не зміняться, на погіршення очікують 26%, на поліпшення лише 6% (рис. 21). Найпесимістичніші оцінки висловили найбільш матеріально забезпечені українці, прихильники Ю. Бойка та В. Рабіновича. Більшими оптимістами є ті, хто підтримує П. Порошенка та Ю. Тимошенко.

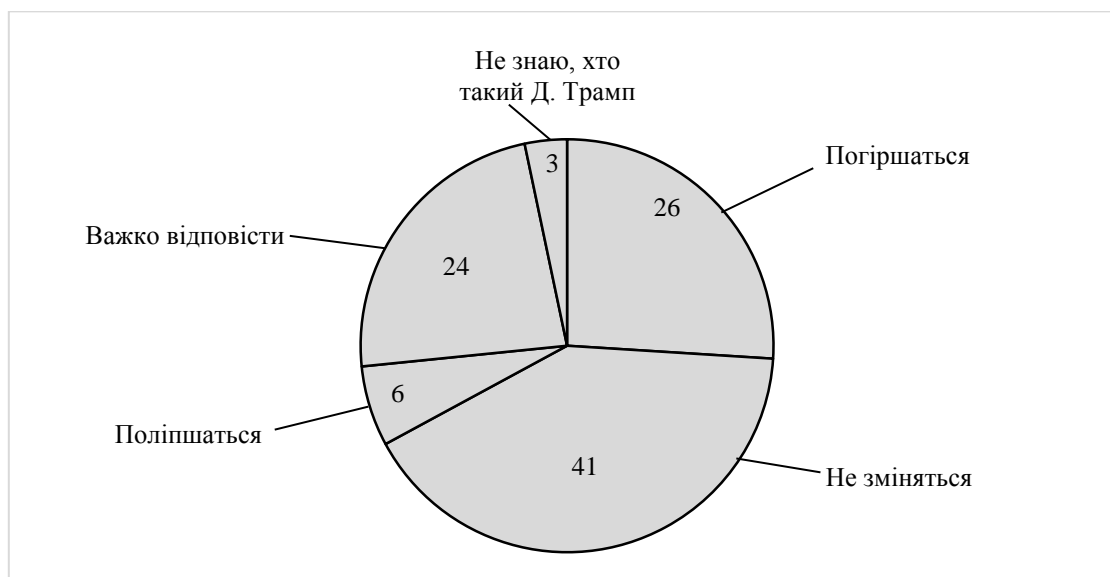

Рис. 21. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви вважаєте, за президенства Дональда Трампа взаємовідносини України та США...?”, %

Самооцінка матеріального становища

Рівень матеріального становища населення України оцінювався респондентами у розрізі 2015–2016 рр. Так, якщо у грудні 2015 р. про матеріальне становище “нижче за середнє” зазначили 38,7% опитаних, то у грудні 2016 р. – 32,4% (рис. 22).

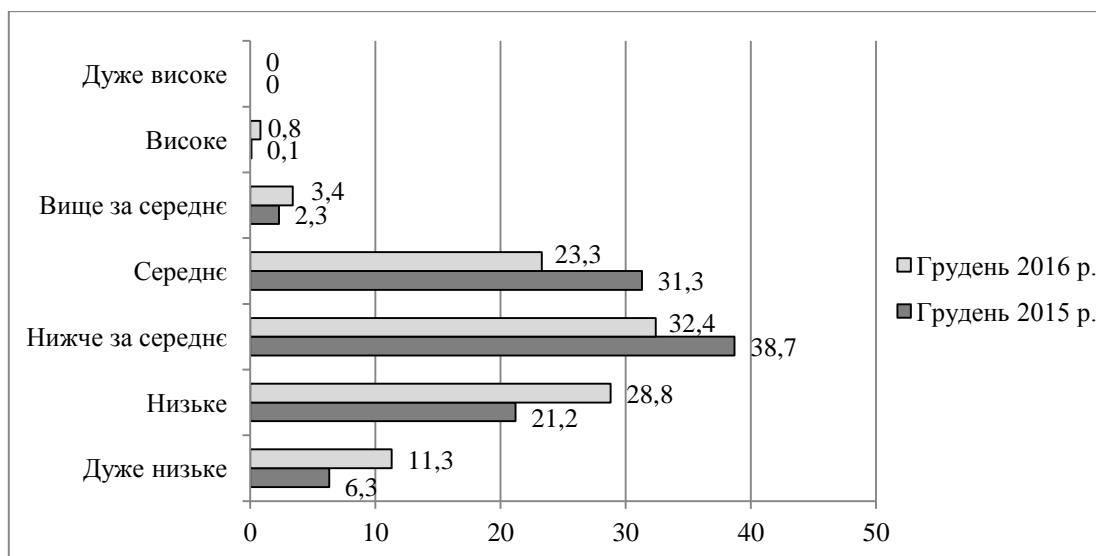

Рис. 22. Самооцінка матеріального становища своєї сім'ї, %

Динаміку оцінок респондентами оптимального прожиткового мінімуму за 2013–2016 рр. показано на рисунку 23. Порівняння реального та уявного прожиткового мінімуму у 2016 р. відображено на рисунку 24.

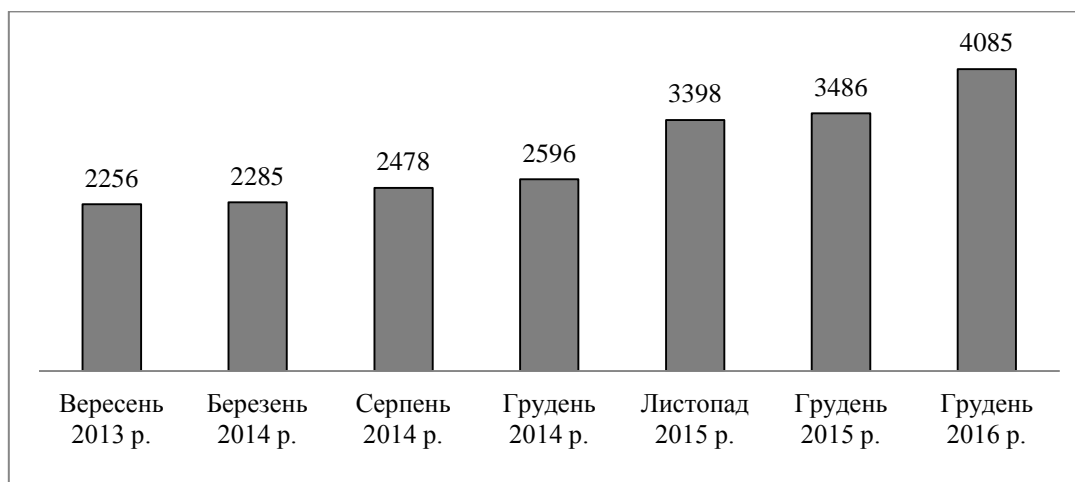

Рис. 23. Динаміка оцінок респондентами уявного прожиткового мінімуму у розрахунку на 1 особу, грн

Джерело: за даними моніторингу ЦСМ/УІСД імені О. Яременка за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

Рис. 24. Порівняння реального, розрахованого Міністерством соціальної політики України, та уявного прожиткового мінімуму у грудні 2016 р., грн

Підвищення мінімальної заробітної плати

Ініціативу Уряду та Президента України щодо підняття рівня мінімальної заробітної плати до 3200 грн схвалює 72,4% опитаних, не підтримують 14,8%, вагаються з відповіддю – 12,8% .

Сьогодні опитані добре розуміють, що підняття мінімальної заробітної плати позитивно позначиться на доходах населення (63%). Так, посилення інфляції сьогодні очікують всі ті, хто підтримує, і ті, хто не підтримує збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Найбільші побоювання викликає зростання цін на продукти (71,6%) та курсова стабільність (-59,3%) (табл. 22).

Таблиця 22

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Яким чином, на Вашу думку, підвищення мінімальної заробітної плати позначиться на...?”, %

	Переважно позитивно	Переважно негативно	Важко відповісти
Доходах населення	63,0	24,3	12,7
Розмірі соціальних стандартів	36,1	43,4	20,5
Виведені з тіні заробітної плати	29,7	46,8	23,5
Курсі гривні	18,4	59,3	22,3
Цінах на продукти	15	71,6	13,4

На запитання: “Чи економили Ви протягом останніх 6 місяців?” 82,4% опитаних відповіли “так”, 17,6% – “ні”. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “На чому Ви економили?” показано у таблиці 23.

Таблиця 23

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “На чому Ви економили?”

	Немає таких витрат	Економили		Не економили		Економили (сума 4+5)	Не економили (сума 2+3)	Порівняння частки тих, хто економив, і тих, хто не економив (6/7)
		Так, значною мірою	Так, певною мірою	Практично ні	Не економили зовсім			
	1	2	3	4	5	6	7	8
Продукти харчування	0,4	24,4	41,1	16,5	17,6	65,5	34,1	1,92
Купівля одягу	6,6	35,2	35,2	5,4	17,6	70,4	23,0	3,06
Можливість відпочити	21,2	30,4	26,4	4,6	17,6	56,8	22,2	2,56
Купівля техніки	37,4	26,5	15,9	2,5	17,6	42,4	20,1	2,11
Дозвілля	27,3	23,7	25,5	5,8	17,6	49,2	23,4	2,10
Освіта/навчання	48,4	7,6	13,4	13,0	17,6	21,0	30,6	0,69
Комунальні платежі	1,6	19,9	32,1	28,9	17,6	52,0	46,5	1,12
Купівля дорогих речей (машини, квартири)	58,8	16,5	5,6	1,5	17,6	22,1	19,1	1,16
Транспортні витрати	12,9	14,8	34,5	20,3	17,6	49,3	37,9	1,30
Зв'язок, зокрема, мобільний	4,6	12,1	36,4	29,2	17,6	48,5	46,8	1,04
Лікування	10,3	15,4	35,8	20,6	17,6	51,2	38,2	1,34

Джерела особистого доходу українців показано у таблиці 24.

Таблиця 24

Показники джерел (офіційних і неофіційних) особистого доходу громадян України

	Всі джерела*	Основні джерела**
Офіційна заробітна плата за основним місцем роботи	52,8	49,1
Матеріальна допомога інших членів родини, родичів, аліменти, враховуючі грошову та негрошову допомогу	31,0	13,8
Соціальні виплати та державні грошові допомоги (стипендії, допомога по безробіттю, допомога при народженні дитини, доплати малозабезпеченим сім'ям, допомога ВПО тощо)	28,8	19,6
Премії та бонуси за основним місцем роботи	24,7	7,5
Пенсія	17,6	15,5
Доходи від додаткової зайнятості, підробітку	18,9	8,3

Продовження табл. 24

Неофіційні платежі за основним місцем роботи	11,3	7,0
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	14,7	8,0
Доходи від індивідуальної, приватної діяльності	9,1	5,5
Неофіційна винагорода від додаткової зайнятості, підробітку	7,7	2,6
Доходи від депозитів, відсотки за акціями, цінними паперами тощо	4,7	1,4
Здача в оренду житла, приміщень, земельних ділянок	5,8	3,7
Інше	1,3	0,4

* Ствердні відповіді на запитання: “Якщо говорити про всі джерела (офіційні та неофіційні) Вашого особистого доходу, то які із зазначених на картці Ви маєте?”. Респонденти могли обрати будь-яку кількість відповідей.

** Ствердні відповіді на запитання: “А які з названих Ви вважаєте основними?”. Респондент мав можливість зазначити до 3-х джерел.

Настрої наприкінці року

Як Ви прожили 2016 р.?

Зміни щодо матеріального становища українців за 2016 р. показано у таблиці 25. Так, переважна більшість (50%) опитаних зазначили про погіршення матеріального становища своєї сім'ї. Значно менше (8%) респондентів повідомили про його поліпшення. У 40% опитаних воно залишилося без змін.

Таблиця 25

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання: “Як змінилося за останній рік Ваше (Вашої сім'ї) матеріальне становище?”, %

	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2012 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Поліпшилося (“Значно поліпшилося” + “Дещо поліпшилося”)	24	17	23	12	3	7	8
Не змінилося	47	53	48	49	21	28	40
Погіршилося (“Дещо погіршилося” + “Значно погіршилося”)	28	27	27	37	73	64	50
Важко відповісти	1	3	2	2	3	1	2

У нашому дослідженні важливим є відповіді респондентів щодо змін становища країни у цілому (табл. 26).

Таблиця 26

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання: “Як, на Вашу думку, змінилося за останній рік становище країни в цілому?”, %

	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2012 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Поліпшилося (“Значно поліпшилося” + “Дещо поліпшилося”)	17	11	13	10	3	5	4
Не змінилося	28	44	37	46	8	18	28
Погіршилося (“Дещо погіршилося” + “Значно погіршилося”)	52	42	46	38	87	74	64
Важко відповісти	3	3	4	5	3	3	4

Показники задоволення українців своїм життям відображено у таблиці 27.

Таблиця 27

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання: “Наскільки Ви задоволені тим, як складалося Ваше життя у році, що минає?”, %

	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2012 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Незадоволені (“Зовсім не задоволені” + “Скоріше, не задоволені”)	37	25	28	39	31	46	31	34
Рівною мірою як задоволені, так і не задоволені	39	49	43	39	43	37	49	46
Задоволені (“Скоріше, задоволені” + “Цілком задоволені”)	22	25	27	21	22	13	17	15
Важко відповісти	2	1	2	1	3	4	3	5

З яким настроєм Україна зустрічатиме Новий, 2017 р.?

Незважаючи на песимістичні настрої населення у попередніх питаннях, більшість опитаних вважає, що у майбутньому році життя не буде гіршим (39%), це найвищий показник за останні п'ять років. Що життя покращиться, вірить третина населення (35%) (табл. 28), що погіршиться, вважає майже кожен п'ятий респондент, і цей показник дещо більший порівняно з минулим роком (18% проти 14% у 2015 р.).

Таблиця 28

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання: “Незабаром Новий рік. З якими настроями Ви вступаєте в нього?”, %

	2005	2006	2007	2008	2012	2014	2015	2016
	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...	настрої та сподівання на Новий ...
	2006	2007	2008	2009	2013	2015	2016	2017
Життя покращиться (“Вважаю, що моє життя докорінно зміниться на краще” + “Вважаю, що моє життя трохи покращиться”)	55	48	51	22	48	34	42	35
Вважаю, що моє життя істотно не зміниться	32	34	37	39	35	27	36	39
Життя погіршиться (“Вважаю, що моє життя трохи погіршиться” + “Вважаю, що моє життя значно погіршиться”)	8	11	9	30	10	31	14	18
Важко відповісти	5	7	3	9	6	8	9	8

Отже, половина опитаних (50%) вважають, що у 2016 р. їх матеріальне становище погіршилося; 64% населення вважає, що в останньому році погіршилося становище України в цілому. Більшість опитаних (34%) громадян не задоволена тим, як склалося їх життя у поточному 2016 р. Майже половина (46%) респондентів одночасно задоволені і незадоволені станом своїх справ. Більшість респондентів (39%) вважає, що в майбутньому році їх життя не зміниться, третина респондентів (35%) очікує на покращення життя. Погіршення прогнозують 18% респондентів, це дещо більше порівняно з минулорічним показником (14% у 2015 р.).

Висновки. Таким чином, рівень зацікавленості політичними процесами в Україні залишається на високому рівні, але спостерігається тенденція до спаду постійного інтересу у населен-

ня до політичного життя. Оцінка політичної ситуації залишається напруженою, але наприкінці 2016 р. порівняно з груднем 2015 р. спостерігається зменшення рівня критичності та вибухо-небезпечності – з 35% до 21,5%.

Рівень довіри до організацій і суспільних інститутів залишається критично низьким. Найбільше не довіряють “найголовнішим” інститутам у країні: ВРУ, НБУ, прокуратурі, НАБУ, правоохоронним органам, СБУ, від яких, насамперед, населення очікує реформ і покращення рівня життя. Політичні партії, профспілки та громадські організації також мають негативний баланс довіри. Українці довіряють волонтерам та Збройним силам України.

Рівень довіри до ЗМІ також має негативний баланс. Виняток становить довіра до інтернет-видань серед молодих поколінь (від 18 до 39 років). Населення старшого віку (60 років і старші) довіряє телебаченню. Простежується динаміка, що із зростанням віку довіра до інтернет-видань зменшується, а до газет і телебачення збільшується та навпаки.

Спостерігається певний спад рівня підтримки дострокових виборів як ВРУ, так і Президента України. Найвищий показник підтримки дострокових виборів залишається на Донбасі та на Сході України, найнижчий – у Києві та в західних областях.

Рейтинг можливих кандидатів на посаду Президента України свідчить про те, що немає жодного політика, який би мав підтримку значної кількості виборців. “Умовними лідерами”, кожного з яких підтримує близько 11%, залишаються П. Порошенко та Ю. Тимошенко, які б у разі проведення виборів у грудні 2016 р. вийшли б у другий тур. Вони випереджають усіх своїх опонентів по Україні за винятком Сходу України, де найбільше прихильників мають В. Рабінович, Ю. Бойко та А. Садовий. Понад третину виборців не визначилися зі своїми симпатіями або не брали б участі у виборах.

Серед політичних партій лідерами залишаються ВО “Батьківщина” (10,5% від загалу виборців), БПП “Солідарність” (10,0%), “Опозиційний блок” (7,6%), “Самопоміч” (6,8%) і “Радикальна партія Олега Ляшка” (6,3%). Рівень їх підтримки за останній рік значно не змінився. У разі дострокових виборів у ВРУ партію “Народний фронт”, яка зараз є однією з найбільших фракцій у ВРУ та входить у коаліцію, підтримають менше ніж 1% виборців. Протягом 2016 р. зростає рейтинг політичної партії “За життя” (5,4%) та партії “Громадянська позиція” (4,5%). Стабільний рівень підтримки має ВО “Свобода” (4,1%). Дані показують, що після наступних виборів ВРУ відбуватиметься переформатування сил у Парламенті. Крім того, новоутворена партія Саакашвілі “Рух нових сил” у разі проведення дострокових виборів не проходить бар’єр та не потрапляє до ВРУ. Третина виборців залишається “зоною невизначеності”, за яку відбуватиметься запекла боротьба політичних сил.

Отже, зниження рівня підтримки чинного Президента та пропрезидентських політичних сил у Парламенті, порівняно з минулими виборами, свідчить про розчарування населення.

Оцінка ймовірності масових акцій протесту найближчим часом зафіксована на середньому рівні – 5,65 бала за 10-бальною шкалою (до “1” – зовсім неймовірно, а “10” – дуже ймовірно). Причинами нового Майдану можуть стати стрімке погіршення рівня життя серед українців, неспроможність сплачувати за новими комунальними тарифами, відсутність боротьби з корупцією, не виплати зарплат і пенсій. Крім того, чинниками протестної активності людей можуть стати безпорадність і непрофесійність влади, знецінення гривні, загострення ситуації на Сході країни/активізація бойових дій.

На думку населення, Революція Гідності не досягла поставлених цілей. Так вважають 85,4% респондентів. Головними критеріями такої негативної оцінки назвали відсутність позитивних змін у розвитку економіки, боротьби з корупцією, реформ, відсторонення олігархів від влади та зміни владної верхівки, належної люстрації, інтеграції в ЄС.

Підтримка вступу до НАТО та ЄС залишається на високому рівні, але порівняно з груднем 2015 р. вона зменшилась і збільшився рівень тих, хто б не брав участі у референдумі. При цьому рівень довіри до НАТО знизився за останні два роки та станом на грудень 2016 р. має негативний баланс (-17,4%).

Питання про отримання для України безвізового режиму з ЄС є важливим для 45,6% опитаних, а неважливим – для 49,6%. Порівняно з груднем 2015 р. очікування стали менш оптимістичними та більш невизначеними, а також збільшилась частка тих, хто вважає, що безвізового режиму в Україні ніколи не буде. Найбільшими оптимістами є молоді люди, для яких питання безвізового режиму є найактуальнішим (70% серед 18–29-річних). Найвищим є рівень песимізму та невизначеності серед мешканців східних і південних областей та Донбасу. Слід також зазначити про зростання рівня довіри до посадових осіб ЄС.

Майже половина населення України вважає, що обрання Д. Трампа президентом США не стане чинником змін взаємовідносин між Україною та США (41%) або приведе до поліпшення стосунків (6%). Чверть (26%) очікує на погіршення та ще майже чверть (24%) не визначилися. Можливо, така думка сформована під впливом риторики українських ЗМІ, які під час виборчих перегонів у США формували більш позитивні очікування за умов перемоги Х. Клінтон.

Самооцінка матеріального становища за рік погіршилась. Розмір уявного прожиткового мінімуму на 1 особу перевищив 4 тис. грн. Переважна більшість українців (82,4%) вимушені були економити протягом 2016 р. Цілком очікувано, що підвищення мінімальної заробітної плати позитивно сприйняте населенням – понад 72% схвалює таке рішення. На думку опитаних, підвищення мінімальної заробітної плати повинно позитивно позначитися на доходах населення (63%), хоча є побоювання зростання цін (71,6%), негативного впливу на розмір соціальних стандартів (43,4%) та курс гривні (59,3%). Також переважно песимістичними є очікування щодо впливу на виведення заробітної плати з тіні. Серед оцінок свого життя та матеріального становища у 2016 р. переважають негативні, а в очікуваннях на 2017 р. – обережно оптимістичні. Більшість вважає, що у майбутньому році, як і в минулому, нічого не зміниться, оскільки не бачать реальних результатів від обіцяних владою реформ і змін.

Отримано 25.12.16

Балакирева О.Н., канд. социол. наук, завотделом мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ “Институт экономики и прогнозирования НАН Украины”, глава правления ОО “Украинский институт социальных исследований имени Александра Яременко”, ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011, e-mail: bon@ief.org.ua, bon.smc@gmail.com,

Дмитрук Д.А., канд. социол. наук, научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ “Институт экономики и прогнозирования НАН Украины”, директор ОО “Центр “Социальный мониторинг”, ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011, e-mail: dmitruk_d@ukr.net

ОЦЕНКА СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В КОНЦЕ 2016 ГОДА

На основе данных общенационального опроса показаны уровень заинтересованности политическими процессами и оценка политической ситуации в Украине. Представлены баланс доверия организациям, общественным институтам, отдельным государственным деятелям и динамика электоральных ориентаций населения страны. Кроме того, приведены протестные настроения и оценки изменений после Революции Чести, уровень доверия к НАТО и ЕС, динамика поддержки вступления, оценка последствий выборов нового президента США. Выявлены

самооценка материального положения населения и отношение к повышению минимальной заработной платы, настроения населения в конце года.

Ключевые слова: общественное мнение, политическая ситуация, динамика доверия, протестные настроения, самооценка материального положения, настроения населения в конце года.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, head of the board, Ukrainian Institute for Social Research after Oleksandr Yaremenko, 26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, e-mail: bon@ief.org.ua, bon.smc@gmail.com,

Dmytruk D.A., PhD. (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, director, Center “Social Monitoring”, 26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, e-mail: dmitruk_d@ukr.net

THE ASSESSMENT OF THE SOCIO-POLITICAL SITUATION AT THE END OF 2016

Based on a nationwide survey, authors present the level of interest in political processes and assessment of the political situation in Ukraine. The balance of trust is shown to organizations, public institutions, public figures and also the dynamics of population’s current electoral preferences is depicted. In addition, paper presents data on protest sentiments and the results of the Revolution of Dignity, confidence level in NATO, EU, their support dynamics, and the assessment of the consequences of a new President of the United States election. Self-rated material status of the population and the minimum wage increase is suggested together with the data on the population’s mood at the end of the year.

Keywords: public opinion, political situation, trust dynamics, protest sentiments, self-rated material status, population’s mood at the end of the year.